

SAKSBEHANDLER
Ingeborg Magerøy
Lars Erik Eibak Bru

VÅR REF.
20/12880-2

DERES REF.
20/4855-1

VÅR DATO
29.01.2021

DERES DATO

postmottak@ra.no
www.riksantikvaren.no

Barne- og familiedepartementet
Postboks 8036 Dep.
0030 OSLO

Høring - ny lov om Opplysningsvesenets fond

Vi viser til Barne- og familiedepartementets høringsbrev av 30. november 2020.

Kulturminneverdiene som er berørt av lovforslaget

Riksantikvaren vil påpeke at både kirker og store deler av eiendomsporteføljen som Opplysningsvesenets fond (OVF) i dag besitter (herunder fredete prestegårder/preste- og bispeboliger og automatisk fredete arkeologiske kulturminner) representerer store kulturhistoriske verdier.

Kirkene

Kirkene står i en særstilling som kulturminner i Norge. De forteller om 1000 års kulturhistorie og er blant de fremste eksemplene innen arkitektur, kunsthistorie og håndverk. Kirkebygningene og deres omgivelser er en sentral del av den norske kulturarven. Gjennom tusen år er det blitt bygget og utsmykket kirker i alle landsdeler og i så å si alle lokalsamfunn. Kirkebygget har mange steder vært det eneste eller det mest markante offentlige bygget. Kirkebygget var og er fremdeles «signalbygget» som gjør et sted til et sted, eller en bydel til en bydel. I det førindustrielle Norge var kirkene det viktigste møtestedet, både sosialt og religiøst. Kirkene hadde også en viktig administrativ rolle for statsapparatet. Store begivenheter – både for den enkelte og for samfunnet – har funnet sted nettopp her. Av disse grunner er kirkene fellesskapets kulturminner. Riksantikvaren mener det er positivt at det legges opp til en økt statlig innsats for bevaring av kulturhistorisk viktige kirkebygg.

Automatisk fredete kirkegårder og andre arkeologiske kulturminner

Riksantikvaren vil påpeke at de mange nedlagte automatisk fredete kirkegårdene som befinner seg på OVFs grunn, ikke er omtalt under overskriften «Dei kulturhistoriske eidegdommane» (s. 15-16) i høringsnotatet. Automatisk fredete førreformatoriske kirkegårder (eldre enn 1537) og samiske kirkegårder eldre enn 1917 utgjør en svært viktig kilde til kulturhistorisk kunnskap. Det samme gjelder

andre arkeologiske kulturminner som ligger på OVFs grunn, for eksempel synlige gravhauger og rester etter tidlig bosetning fra førreformatorisk tid. Slike kulturminner innehar et stort potensial mht. kunnskaps- og opplevelsesverdi, og spiller en viktig rolle i forståelsen av kirkestedets etablering og utvikling.

Prestegårdene

Vi viser til høringen som ble gjennomført i 2015 om Opplysningsvesenets fond og presteboliger med særlig høy kirke- og kulturhistorisk verdi. I Riksantikvarens høringssvar av 13. mai 2015 ble det påpekt at slike presteboliger burde forbli i fondets eie og ikke selges ut. Utvalgsarbeidet som ble gjort av fondet den gangen kan med fordel hentes fram i det varslede forestående prosjektet om overføring av eiendom til Den norske kirke. Vi ser det som naturlig at Riksantikvaren får anledning til å medvirke i dette prosjektet: St.meld. nr. 16 (2019-2020) om nye mål i kulturmiljøpolitikken signaliserer et ønske om økt fokus på større helheter framfor enkeltstående kulturminner. Ut fra en slik tilnærming vil det være gunstig å få et samlet eierskap til helhetlige kulturmiljøer slik at for eksempel en kulturhistorisk verdifull kirke og prestegård kan sees i sammenheng og forvaltes som en helhet. Riksantikvaren ser mange fordeler ved et felles eierskap for slike helheter, så fremt eier har tilstrekkelig kompetanse og økonomi til å ivareta de kulturhistoriske verdiene på en god måte. Vi vil minne om at prestegårdene ikke bare består av bygninger; også de tilhørende grøntanleggene vil i mange tilfeller representere store kulturhistoriske verdier. Innenfor eiendommene kan det også være automatisk fredete arkeologiske kulturminner.

Forvaltning av fredete og andre kulturhistorisk viktige prestegårder vil være et viktig tema som krever kulturminnefaglig involvering, enten slike prestegårder kommer i Den norske kirkes eller statens eie.

Istandsetting av kirker krever forutsigbarhet, langsiktighet og kapasitet

For at lovgiver skal kunne ta stilling til en modell for finansiering av istandsetting av kirkebygg, er det viktig at det gis et realistisk bilde av hva slikt arbeid innebærer.

En istandsettingsprosess for en kirkebygning vil ofte gå over flere år. Finansieringen bør være forutsigbar og langsiktig. Prosessen inkluderer planlegging, saksbehandling/vurdering/kvalitetssikring, anbudsrunder, evt. krav om arkeologiske undersøkelser, og selve gjennomføringen inkludert dokumentasjon og bygningshistoriske undersøkelser underveis. Det må også tas høyde for mulige forsinkelser grunnet uforutsette oppdagelser og hendelser.

Istandsetting av kulturhistorisk viktige bygninger fordrer videre at det er tilgang på kvalifiserte prosjekterende og utøvere innen aktuelle håndverksfag, saksbehandlingskapasitet i kulturmiljøforvaltningen, kapasitet hos de arkeologiske forvaltningsmuseene og Norsk institutt for kulturminneforskning (NIKU) til å foreta evt. arkeologiske undersøkelser, kapasitet hos forskere/spesialister på dokumentasjon og bygningsundersøkelser, m.v. Også oppbygging av kapasitet på alle disse feltene er avhengig av forutsigbarhet og langsiktighet.

Riksantikvaren vil derfor peke på at finansieringen av istandsettingen bør være forutsigbar og langsiktig. Dette gjør at det er mulig å planlegge og gjennomføre prosjektene på en effektiv måte. Vi vil også peke på at man bør ta sikte på å ivareta investeringene i et langt tidsperspektiv. Dersom den statlige finansieringen av istandsetting av kirkene opphører etter en periode, vil det være en risiko for at tilstanden på kirkebyggene igjen svekkes. Riksantikvaren anbefaler at det etableres en modell for statlig finansiering av istandsetting av kirkebygg som ivaretar behovet for forutsigbare, langsiktige og stabile økonomiske rammer.

Tydligere lovttekst

Dagens lov om Opplysningsvesenets fond er en kortfattet rammelov som i liten grad detaljerer innholdet i og forvaltningen av fondets virksomhet. Den foreslåtte nye loven er utformet etter samme prinsipp. Denne kortfattetheten går til dels på bekostning av tydeligheten. Etter Riksantikvarens vurdering bør lovteksten på en tydeligere måte gjengi Stortingets intensjon om statlig finansiering av istandsetting av kulturhistorisk viktige kirkebygg.

Fra bevaringsprogram til bevaringsstrategier

I høringsnotatets punkt om «*Tilskott til sikring av dei kulturhistorisk viktige kyrkjebygga*» (s. 32-33) vises det til at Barne- og familiedepartementet ser det som viktig at arbeidet med å sikre de kulturhistorisk viktige kirkebyggene starter opp så snart det finansielle grunnlaget og de økonomiske rammene for den statlige kirkebyggsatsingen foreligger i 2023. Departementet viser i denne forbindelse til Stortingets vedtak 708 (2019-2020) om en tidsplan for istandsetting av de 158 middelalderske steinkirkene. Videre heter det at departementet fram til 2023 tar sikte på å utvikle bevaringsprogram og foreta systematiske undersøkelser av et utvalg kirker. Riksantikvaren vil påpeke at den nye stortingsmeldingen om kulturmiljøpolitikken går bort fra begrepet «bevaringsprogram». I stedet legges det opp til etablering av bevaringsstrategier. Etter vår forståelse vil et «bevaringsprogram» ha et tidsbegrenset siktemål, mens en «bevaringsstrategi» på en tydeligere måte signaliserer et langsiktig/permanent tidsperspektiv.

Øvrige merknader

Riksantikvaren vil påpeke at en rekke kirkebygninger har gått ut av Den norske kirkes eie og/eller bruk. Både Fortidsminneforeningen og andre private aktører eier i dag kulturhistorisk verdifulle kirker. Det er også en utvikling i retning av at kirker tidligere brukt av Den norske kirke overføres til bruk av den katolske kirke eller av andre trossamfunn. Riksantikvaren vil påpeke at også slike kirkebygninger har en viktig tilknytning til norsk kultur- og kirkehistorie; vårt råd er derfor at også disse bør omfattes av den økte statlige bevaringssatsingen.

Vennlig hilsen

Turid Kolstadløkken (e.f.)
avdelingsdirektør

Linda Veiby

Brevet er elektronisk godkjent uten underskrift

Kopi til: Klima- og miljødepartementet, Postboks 8013 Dep, 0030 OSLO